

Statsråden

Stortinget
Postboks 1700 Sentrum
0026 OSLO

Deres ref
2025/1565

Vår ref
25/1038-

Dato
05. mai 2025

Dokument 8:239 S (2024-2025) - Representantforslag om å styrke jordvernet for å bedre beredskapen

Jeg viser til brev fra Stortingets næringskomité datert 25. april 2025, og til representantforslag 8:239 S (2024-2025) om å styrke jordvernet for å bedre beredskapen.

Regjeringen har gjort en rekke tiltak for å få ned omdisponeringen av matjord. Det viktigste tiltaket er oppdateringen av den nasjonale jordvernstrategien i 2023, med et nytt og innskjerpet mål på 2000 dekar, jf. Prop. 121 S (2022-2023). Det er grunn til å tro at det å sette dette målet og tidligere mål, har vært helt avgjørende for å få ned omdisponeringen av dyrka jord.

Et annet viktig tiltak, er at jordvernet ble styrket i de nye nasjonale forventningene til regional og kommunal planlegging, som ble fastsatt ved kgl.res. av 20.06.2023. Det oppfordres i disse forventningene til å tilbakeføre jordbruksareal fra arealformål som innebærer omdisponering til LNFR-formål (landbruks-, natur-, friluft- og reindriftsformål). Dette er avgjørende for at vi skal nå målet på 2 000 dekar, siden det ligger mye jordbruksareal i eksisterende områder avsatt til utbyggingsformål i kommuneplanene som ikke er nedbygd ennå.

Det tredje tiltaket som jeg vil nevne, er at regjeringen nylig vedtok statlige planretningslinjer for areal og mobilitet (fastsatt ved kgl.res. av 24.01.2025), med et eget punkt om jordvern. Der står det at omdisponering av dyrka jord skal minimeres, og at jordvern bør være et overordnet hensyn. Kommunene oppfordres også her om å vurdere tilbakeføring av tidligere omdisponert areal til LNFR-formål.

Jeg vil også nevne den positive utviklingen vi har hatt når det gjelder omdisponeringen av dyrka jord. Siden det første gang ble satt et jordvernsmål i 2004 har den årlige

omdisponeringen gradvis gått nedover fra 11 400 dekar pr år. I 2023 var omdisponeringen nede på ca. 2 800 dekar, noe som var det laveste nivået siden registreringen startet i 1967. De foreløpige tallene for 2024 viser et enda lavere nivå, noe som tyder på at tiltakene virker.

Under følger kommentarer til forslagene i representantforslaget. Svaret er utarbeidet i samarbeid med Kommunal- og distriktsdepartementet og Samferdselsdepartementet.

1. Stortinget ber regjeringa fremje forslag om å lovfeste tilgang til varig vern av matjord, og at dyrka mark får eit langt sterkare lovvern enn i dag, med nasjonal forrang i arealforvaltninga.

Ifølge den nasjonale jordvernstrategien vil regjeringen utrede en lovendring i jordloven med sikte på et sterkere vern av de viktigste jordbruksarealene. Landbruks- og matdepartementet er i gang med å utrede dette.

Ifølge den nasjonale jordvernstrategien vil regjeringen også etablere et sentralt register for viktige jordbruksarealer av nasjonal betydning. Landbruksdirektoratet kom nylig med en rapport om etablering av et slikt register, som Landbruks- og matdepartementet vurderer.

Regjeringen har også gitt flere tydelige signaler om hvordan jordvernet skal ivaretas. I *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023–2027* understreker regjeringen at bevaring av dyrka jord er en nasjonal interesse. Jordvernet er også styrket i de nye statlige planretningslinjene for areal og mobilitet, fastsatt ved kgl.res. av 24.01.2025, med et eget punkt om jordvern. Der står det at omdisponering av dyrka jord skal minimeres, og at jordvern bør være et overordnet hensyn.

Ut fra det anbefaler jeg at representantforslagets punkt 1 ikke blir vedtatt.

2. Stortinget ber regjeringa utarbeide og iverksette ein nasjonal tilbakeføringsplan, i dialog med kommunane, med mål om at dyrka mark som i dag er avsett til utbyggingsformål, tilbakeførast til LNF-R (landbruks-, natur-, friluft- og reindriftsområde).

Regjeringen har gitt flere tydelige signaler om at kommunene bør vurdere å tilbakeføre jordbruksareal fra utbyggingsformål til LNFR-formål, nå senest i de nye statlige planretningslinjene for areal og mobilitet, fastsatt ved kgl.res. av 24.01.2025. I punkt «3.9 Jordvern» står det at «*Det bør vurderes å oppheve gamle planer som innebærer omdisponering av dyrka jord, og tilbakeføre arealene til LNFR-formål.*» I *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023-2027*, fastsatt ved kgl.res. av 20.06.2023, er en av regjeringens forventninger at: «*Ved revidering av kommuneplanens arealdel vurderes det om arealer som tidligere har vært avsatt til formål som innebærer omdisponering av dyrka jord, skal tilbakeføres til landbruks-, natur-, friluft- og reindriftsformål.*» Dette er også blitt påpekt i brevet av 22.01.2024 til alle kommunestyrepolitikerne fra daværende kommunal- og distriktsminister og landbruks- og

matminister, og i rundskriv M-1/2025 «*Nasjonale og vesentlige regionale interesser innanfor jordvern – klargjering av motsegnspraksis*» datert 24.01.2025 fra Landbruks- og matdepartementet.

Regjeringen forventer også at kommunene vurderer om tidligere godkjent arealbruk skal endres av hensyn til klima, naturmangfold, kulturmiljø, reindrift, klimatilpasning, samfunnssikkerhet og et hensiktsmessig utbyggingsmønster, når de reviderer kommuneplanens arealdel. Dette går fram av *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023-2027*. Ut fra dette arbeides det med å videreutvikle veiledningen og verktøyet for dette arbeidet, både i Kommunal- og distriktsdepartementet og Klima- og miljødepartementet.

Arealregnskap er et viktig verktøy i arbeidet med å tilbakeføre jordbruksareal til LNFR-formål. Et fullstendig arealregnskap vil være en heldekkende oversikt over tilgang og avgang av bebygd og ubebygd areal, og både gjennomført og planlagt arealdisponering. Ambisjonen er at dette regnskapet skal inngå i beslutningsgrunnlaget i arealforvaltningen både på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå, og således også gi en bedre nasjonal oversikt over planlagt utbygd jordbruksareal. Ifølge den nasjonale jordvernstrategien vil regjeringen bidra til å etablere et arealregnskap for Norge (punkt 2.12) og utvikle et jordbruksarealregnskap (punkt 2.13).

Arealplanleggingen etter plan- bygningsloven foregår i all hovedsak på kommunalt og regionalt nivå, og jeg kan vanskelig se for meg at det er hensiktsmessig å lage en nasjonal plan for tilbakeføring. Jeg forventer imidlertid at kommunene og fylkeskommunene følger opp signalene som regjeringen har gitt ved å tilbakeføre områder til LNFR-formål. Ut fra det anbefaler jeg at representantforslaget punkt 2 ikke blir vedtatt.

3. Stortinget ber regjeringa innføre forbod mot opsjonsavtaler for kjøp av matjord til framtidig bruksendring til bustad, industri eller handel, då slike avtaler undergrev lokaldemokratiet og jordvernet.

Det er flere ganger fremmet forslag som tar sikte på å hindre at det avtales fortrinnsrett for kjøp av dyrka og dyrkbar jord (opsjoner) hvor rettighetshaveren ønsker å omdisponere jorda til annet enn jordbruksproduksjon. Noen ganger har forslaget vært knyttet til et forbud mot slike avtaler, andre ganger til en tinglysningsplikt.

I Prop. 200 S (2020-2021) s. 151 er det vist til at den forrige regjeringen ønsket å klargjøre overfor kommunene når det oppstår konsesjonsplikt etter konsesjonsloven for opsjonsavtaler som gjelder dyrka og dyrkbar jord. Som følge av dette ble gjeldende regler utdypet nærmere i gjeldende rundskriv om konsesjon som ble utgitt i 2021. Der redegjøres det for reglene, og kommunene er oppfordret til å være oppmerksomme på at avtalene kan kreve konsesjonsbehandling.

Jeg mener det er vanskelig å tenke seg at det kan innføres regler som tvinger parter som ønsker å holde avtaler hemmelige til å fortelle offentlige myndigheter om dem.

Vanskelighetene er de samme uavhengig av om det innføres et forbud mot opsjonsavtaler eller om gjeldende regler om konsesjonsplikt opprettholdes. Et eventuelt forbud eller lignende kan heller ikke gis tilbakevirkende kraft. I områder der det allerede eksisterer mange utbyggingsavtaler vil eventuelle nye regler bare kunne gjelde for nye avtaler. Jeg mener at de øvrige tiltakene i jordvernstrategien er mer effektive med tanke på å sikre jordvern enn et mulig forbud mot å inngå opsjonsavtaler. Kommunene bør samtidig bevisstgjøres om sitt ansvar for arealdisponeringen etter plan- og bygningsloven.

Jeg vil tilføye at forslaget om et forbud mot opsjonsavtaler heller ikke ble tatt opp i den reviderte jordvernstrategien som ble fremmet for Stortinget i Prop. 121 S (2022-2023) vedlegg 9 da Senterpartiet satt i regjering og med landbruks- og matministeren. Ut fra det anbefaler jeg at representantforslaget punkt 3 ikke blir vedtatt.

4. Stortinget ber regjeringa sikre at jordvern hensyn skal avklarast tidleg og vere overordna i alle samferdselsprosjekt, og at alternative trasear utan nedbygging av matjord alltid må dokumenterast og vurderast før planvedtak vert fatta.

Ett av tiltakene i jordvernsstrategien er at regjeringen vil følge opp arbeidet med jordverninteressene i gjennomføringen av Nasjonal transportplan. I ny Nasjonal Transportplan (NTP) 2025–2036 som ble lagt frem i mars 2024, er det lagt føringer om at beslag av jordbruksareal skal ha en særskilt vurdering, og at omfanget av beslag skal reduseres. Dette hensynet skal være med helt fra oppstart av et prosjekt og dermed også inkluderes i silingsfasen. Samferdselsdepartementet vil vektlegge dette når jordvern skal vurderes opp mot andre hensyn i planprosessene.

Nedskalering av samferdselsprosjekt vil påvirke omdisponering av dyrka mark framover, og var en del av grunnlaget for å sette jordvernmålet til 2 000 dekar. Samferdselsdepartementet endret i 2023 vegnormalene bl.a. for å øke fleksibiliteten, slik at utbyggerne i større grad enn tidligere kan gjenbruke eksisterende vei når det blir bygd nye veier. Dette kan bidra til å nå jordvernmålet.

Alle samferdselsprosjekt har krav om konsekvensutredning av flere alternative traseer. I tillegg følger det av statens prosjektmodell at alle større samferdselstiltak over 1 mrd kr skal underlegges konseptvalgutredning (KVU). Alle virksomhetene under Samferdselsdepartementet tilrår traseer ut fra en vurdering av samfunnsøkonomisk lønnsomhet, der både prissatte og ikke-prissatte konsekvenser av ulike trasévalg er viktige grunnlag for en tilrådd trasé. Det er mange motstridende hensyn som skal vurderes i planarbeidet, og valg av trasé blir endelig tatt gjennom politiske vedtak.

Regjeringen legger til grunn at jordvern skal være et tungtveiende hensyn, men at det må avveies mot andre nasjonale mål – som f.eks. trafiksikkerhet eller reduksjon i klimagassutslipp – i tråd med plan- og bygningslovens prinsipp om en helhetlig vurdering. I

mange store samferdselsutbygginger er det svært vanskelig eller umulig å unngå å bygge ned dyrka jord. I de tilfellene må kompensierende tiltak vurderes. Ut fra dette er ett av tiltakene i jordvernstrategien å videreføre arbeidet med å prøve ut avbøtende og kompensierende tiltak i samferdselsprosjekter. På samme måte som for naturmangfoldet, vil tiltakshierarkiet ligge til grunn for jordvernet, med først å unngå, så avbøte, før en eventuelt restaurerer eller kompenserer. I anleggsarbeidet blir det lagt opp til å ta vare på matjord ved delvis å flytte denne til områder med dårligere jordkvalitet, selv om det har vist seg krevende å holde oppe jordas produksjonsevne ved flytting.

Jeg viser til disse tiltakene og tilrår derfor at representantforslaget punkt 4 ikke blir vedtatt.

5. Stortinget ber regjeringa sørge for at årleg tilbakeføring til LNF-R skal overstige nedbygging.

For 2023 viser KOSTRA-tallene fra SSB at det ble omdisponert 2 740 dekar dyrka jord til andre formål enn landbruk, noe som er den laveste omdisponeringa siden registreringen ble startet i 1967. Til sammenligning ble 505 dekar dyrka jord ført tilbake til landbruksformål gjennom endring eller oppheving av reguleringsplaner, noe som er det høyeste tallet siden registreringen av dette startet i 2019.

Det er imidlertid grunn til å tro at mesteparten av jordbruksarealet som tilbakeføres til LNFR-formål, bare tilbakeføres på kommuneplannivå og ikke også på reguleringsplannivå, siden det kan være mer utfordrende for kommunen å tilbakeføre jordbruksarealet når planleggingen har kommet så langt at det er laget en reguleringsplan for utbyggingen. Tilbakeføringen på kommuneplannivå registreres imidlertid ikke i KOSTRA, og det finnes foreløpig heller ingen andre årlige nasjonale registreringer av denne tilbakeføringen. Det arbeides imidlertid med å utvikle et arealregnskap som kan gjøre det mulig å registrere dette i framtiden.

Fram til det er mulig å registrere dette nasjonalt er det ikke hensiktsmessig å sette et mål om dette. Jeg anbefaler derfor ikke å vedta representantforslag 5.

6. Stortinget ber regjeringa sørge for at det vert nydyrka minst like mykje jord som det vert omdisponert, og at staten bidreg med økonomiske verkemiddel til drenering, tilbakeføring og klimatilpassing av jordbruksareal for å redusere klimaskadar.

Med bare i overkant av tre prosent dyrka areal i Norge, er det avgjørende å ivareta arealgrunnlaget og ruste arealene for endret klima. Dette handler både om å verne arealene mot omdisponering til andre formål enn jordbruk, om å hindre brakklegging, og om god jordhelse som grunnlag for gode vekstforhold.

Godkjent areal for nydyrking har de siste årene ligget langt over tallene for omdisponeringen av dyrka jord til andre formål enn landbruk, ifølge KOSTRA-tallene. I perioden 2014-2023 har

i gjennomsnitt ca. 20 000 dekar blitt godkjent nydyrka årlig, mens den årlige omdisponeringen av dyrka jord har vært på ca. 4 300 dekar. Selv om godkjent nydyrka areal har gått betydelig ned de siste to årene, så ligger den fortsatt langt over omdisponeringen av dyrka jord.

I 2023 var godkjent areal for nydyrking bare litt under 10 000 dekar, og på det laveste nivået siden KOSTRA-rapporteringa startet i 2005. Likevel var dette tallet mer enn tre ganger så høyt som tallet for omdisponeringen av dyrka jord i 2023, som var 2 740 dekar. Ifølge de foreløpige KOSTRA-tallene for 2024 ble det godkjent ca. 12 500 dekar for nydyrking, mens omdisponeringen av dyrka jord var ca. 2 650 dekar.

I jordbruksoppgjøret for 2023 ble partene enige om å øke tilskuddssatsen til drenering med 60 prosent gjeldende fra juli 2023. Dette førte til en økning av dreneringsaktiviteten. For å imøtekomme økt aktivitet har det blitt satt av om lag dobbelt så mye midler til drenering i 2024 og 2025 sammenliknet med foregående år. Samlet utbetalt tilskudd i 2024 havnet på over 104 millioner kroner som også er nær en dobling fra foregående år, mens det samlet ble innvilget søknader som beløper seg til 189 millioner kroner. Siden ordningen ble innført i 2013, var det fram til mars 2024 innvilget tilskudd til drenering av nær 520 000 dekar jordbruksareal.

Jordbruket må alltid innrette seg etter naturforholdene og søke best mulig tilpasning til vær og klima. Fremover må dyrkingssystemene rustes for et klima som endrer seg i retning av høyere temperaturer, lengre frostfrie perioder, flere fryse- og tineepisoder, ekstremnedbør, tørke og endret biologisk mangfold. Noen satsingsområder for å ruste matproduksjonen for endret klima er å bevare genetisk mangfold, fremme planteforedling og husdyravl og beskytte matjorden. Videre jobber vi sammen med næringa for å drive jordbruk og jordbruksarealer slik at vi styrker jordbrukets og landskapets motstandsdyktighet mot tørke, oversvømmelser og andre klimarelaterte skader. Som en oppfølging av klimatilpasningsmeldingen i 2023, vil vi nedsette en arbeidsgruppe for å gjennomgå klimatilpasningen i landbruket.

Det blir ikke gitt tilskudd til å tilbakeføre jordbruksareal fra utbyggingsformål til LNFR-formål, men det blir etter søknad fra kommunene gitt tilskudd til kommunale jordvernstrategier. Noe av hensikten med dette tilskuddet er at kommunene skal gå grundig gjennom hvilke arealer de har satt av til utbyggingsformål, for å vurdere om det er mulig å tilbakeføre jordbruksareal fra utbyggingsformål til LNFR-formål. Denne tilskuddsordningen ble etablert i 2022 som et tiltak i den reviderte nasjonale jordvernstrategien. Landbruksdirektoratet ga så mye som 2,77 millioner kroner i tilskudd til kommunale jordvernstrategier i 2024, fordelt på nitten kommuner over hele landet. I 2025 er det avsatt 2,2 millioner kroner, og det er høstet positive erfaringer med ordningen.

Jeg viser til disse tiltakene og tilrår at representantforslaget punkt 6 ikke blir vedtatt.

7. Stortinget ber regjeringa endre dei nasjonale retningslinjene for samordning av areal og transport, slik at jordvern får høgaste prioritet i pressområde. Jordlova sine føresegner må få forrang, og endra retningslinjer skal gjelde for byvekstavgiftene.

Spørsmålet viser til nasjonale retningslinjer for samordning av areal og transport, men disse gjelder ikke lenger. De ble erstattet av nye statlige planretningslinjer for arealbruk og mobilitet, som ble fastsatt ved kgl.res. 24. januar 2025. I disse nye retningslinjene er jordvern tydelig vektlagt, bl.a. ved at det er nevnt under «1. Formål» at planleggingen skal bidra til å redusere tapet av dyrket mark.

Jordvernet har også fått et eget punkt (3.9), der det står at: *«Omdisponering av dyrka jord skal minimeres, og arealplanleggingen skal bidra til å nå målet om redusert omdisponering av matjord i tråd med nasjonal jordvernstrategi. Jordvern bør være et overordnet hensyn i arealplanleggingen. Potensialet for fortetting og transformasjon skal kartlegges og bør utnyttes før det vurderes å ta i bruk dyrket eller dyrkbar jord til utbyggingsformål. Hensynet til jordbrukets kulturlandskap, urbant landbruk og matberedskap skal også vektlegges. Det bør vurderes å oppheve gamle planer som innebærer omdisponering av dyrka jord, og tilbakeføre arealene til LNFR-formål.»*

Nye statlige planretningslinjer gjelder hele landet, også for områder med byvekstavgifter. Byvekstavgiftene vil på bakgrunn av dette ikke måtte reforhandles selv om det nå nylig er fastsatt nye statlige planretningslinjer.

Byvekstavgiftene kan bidra til å redusere nedbyggingen av jordbruksareal gjennom å legge til rette for fortetting og transformasjon i områder som allerede er bygd ut, og gjennom effektiv bruk av arealene rundt kollektivknutepunkt. Regjeringen vil videreføre samordnet areal- og transportplanlegging i byvekstavgiftene i de største byområda.

De nye statlige planretningslinjene har blitt til gjennom en omfattende prosess i departementene og med en offentlig høring, der Kommunal- og distriktsdepartementet mottok hele 196 høringsinnspill. Jeg viser til at disse ble fastsatt 24. januar 2025 og hvor hensynet til jordvern i stor grad er integrert, og anbefaler ut fra det at representantforslaget punkt 7 ikke blir vedtatt.

8. Stortinget ber regjeringa styrke kommunane sitt ansvar gjennom krav om kommunale matjordplanar som sikrar at jordressursane sin kvalitet og produksjonsevne vert oppretthaldne i arealforvaltninga.

Ifølge den nasjonale jordvernstrategien vil regjeringen utarbeide en nasjonal veileder for matjordplaner. Landbruksdirektoratet har fått i oppdrag å lage en slik veileder, og dette arbeidet er i gang.

Noe av bakgrunnen for dette tiltaket, er at flere kommuner setter krav om jordflytting i forbindelse med nedbygging av dyrka jord, bl.a. ved at det skal utarbeides en såkalt matjordplan.

Selv om det viktigste er å unngå omdisponering av verdifull dyrka mark, så er ikke alltid det mulig. Dersom dette ikke kan unngås, bør kompenserende tiltak vurderes, siden det ligger et stort potensial i å bevare jordbruksjord ved å flytte jordmassene. Disse kan brukes både til å forbedre eksisterende jordbruksareal og til å opparbeide nye.

Ved utbygging må ofte store masser transporteres bort fra utbyggingsområdene. Det bør derfor vurderes om slike masser kan brukes til å opparbeide fullverdige jordbruksarealer i stedet for å legges i deponi eller fylling. Flytting av matjord er imidlertid komplisert, og det er ikke alle jordtyper som er like godt egnet til formålet. Erfaring har vist at avlingspotensialet og kvaliteten på jordsmonnet forringes ved flytting.

Ut fra det vil jeg avvente Landbruksdirektoratets veileder for matjordplaner, ikke minst med tanke på å vurdere hvilke hjemler som finnes for å kreve slike matjordplaner. Jeg anbefaler derfor at representantforslaget punkt 8 ikke blir vedtatt.

Med hilsen

Nils Kristen Sandtrøen

Statsråden

Stortinget
Postboks 1700 Sentrum
0026 OSLO

Deres ref
2025/1513

Vår ref
25/1053-

Dato
05. mai 2025

Dokument 8:225 S (2024-2025) - Representantforslag om bedre nasjonalt vern av matjorda

Jeg viser til brev fra Stortingets næringskomité datert 25. april 2025, og til representantforslag 8:225 S (2024-2025) om bedre nasjonalt vern av matjorda.

Jeg viser også til behandlingen av delvis likelydende representantforslag i Dokument 8:122 S (2023-2024), jf. Innst. 338 S (2023-2024)

Regjeringen har gjort en rekke tiltak for å få ned omdisponeringen av matjorda. Det viktigste tiltaket er oppdateringen av den nasjonale jordvernstrategien i 2023, med et nytt og innskjerpet mål på 2 000 dekar, jf. Prop. 121 S (2022-2023). Det er grunn til å tro at det å sette dette målet og tidligere mål, har vært helt avgjørende for å få ned omdisponeringen av dyrka jord.

Et annet viktig tiltak, er at jordvernet ble styrket i de nye nasjonale forventningene til regional og kommunal planlegging, som ble fastsatt ved kgl.res. av 20.06.2023. Det oppfordres i disse forventningene til å tilbakeføre jordbruksareal fra arealformål som innebærer omdisponering til LNFR-formål (landbruks-, natur-, friluft- og reindriftsformål). Dette er avgjørende for at vi skal nå målet på 2 000 dekar, siden det ligger mye jordbruksareal i eksisterende områder avsatt til utbyggingsformål i kommuneplanene som ikke er nedbygd ennå.

Det tredje tiltaket som jeg vil nevne, er at regjeringen nylig vedtok statlige planretningslinjer for areal og mobilitet (fastsatt ved kgl.res. av 24.01.2025), med et eget punkt om jordvern. Der står det at omdisponering av dyrka jord skal minimeres, og at jordvern bør være et overordnet hensyn. Kommunene oppfordres også her om å vurdere tilbakeføring av tidligere omdisponert areal til LNFR-formål.

Jeg vil også nevne den positive utviklingen vi har hatt når det gjelder omdisponeringen av dyrka jord. Siden det første gang ble satt et jordvernsmål i 2004 har den årlige omdisponeringen gradvis gått nedover fra 11 400 dekar. I 2023 var omdisponeringen nede på ca. 2 800 dekar, noe som var det laveste nivået siden registreringen startet i 1967. De foreløpige tallene for 2024 viser et enda lavere nivå, noe som tyder på at tiltakene virker.

Under følger kommentarer til forslagene i representantforslaget. Svaret er utarbeidet i samarbeid med Kommunal- og distriktsdepartementet og Samferdselsdepartementet.

1. Stortinget ber regjeringen sikre det nasjonale jordvernet ved å sørge for at dispensasjon fra vernet av matjord kun kan gis av en nasjonal planmyndighet.

Planlegging etter plan- og bygningsloven er det viktigste verktøyet for å sikre jordvernet, og kommunene er den viktigste planmyndigheten. Omdisponering av dyrka og dyrkbar jord skjer i hovedsak gjennom kommunale planprosesser etter plan- og bygningsloven. Kommunene kan gjennom slike planprosesser vedta kommuneplaner, kommunedelplaner og reguleringsplaner som innebærer at et areal kan nyttes til annet enn landbruksformål. I disse planene legges det også føringer for kommunenes vedtak i enkeltsaker etter plan- og bygningsloven og jordloven som medfører omdisponering av dyrka og dyrkbar jord.

Kommunene har dermed en særlig viktig rolle i å ivareta jordvernet. Begrunnelsen for det er at de kommunale politikerne sitter med lokalkunnskapen og med myndighet til å ivareta mange andre interesser, slik at de er de nærmeste til å gjøre avveininger i den enkelte saken med hensyn til arealdisponeringen.

Reglene om innsigelser i plan- og bygningsloven er imidlertid en grunnleggende forutsetning for at kommunene kan egengodkjenne kommuneplanene og reguleringsplanene sine. Disse reglene skal bidra til å sikre at kommunene ikke vedtar arealplaner som er i strid med nasjonale og vesentlige regionale interesser, som for eksempel jordverninteressene. Landbruks- og matdepartementet sendte nylig ut et rundskriv (M-1/2025) der det blir klargjort hva som kan føre til innsigelse ut fra jordvern hensyn. I den forbindelse vil jeg nevne at vi har behandlet flere innsigelsessaker under denne regjeringen, og at vi i all hovedsak har støttet innsigelsene når det gjelder jordvern.

Jeg vil understreke at statsforvalterne har en viktig rolle i kommunene sin arealplanlegging. I tillegg til å gi råd og veiledning til kommunene, skal de medvirke i arealplanleggingen og vurdere om de skal fremme innsigelse mot planforslag som er i konflikt med nasjonale interesser, blant annet av hensyn til jordvernet.

Regjeringen har også gitt flere tydelige signaler om hvordan jordvernet skal ivaretas. I *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023–2027* understreker regjeringen at bevaring av dyrka jord er en nasjonal interesse. Det står også at regjeringen forventer at fylkeskommunene og kommunene bidrar til å styrke jordvernet, og til å nå målet om å redusere omdisponeringen av matjord i samsvar med jordvernstrategien. Jordvernet er

også styrket i de nye statlige planretningslinjene for areal og mobilitet, med et eget punkt om jordvern. Der står det at omdisponeringen av dyrka jord skal minimeres, at arealplanleggingen skal bidra til å nå målet om redusert omdisponering av matjord i tråd med nasjonal jordvernstrategi, og at jordvern bør være et overordnet hensyn.

Ut fra det mener jeg at regjeringen har en tydelig politikk for å ivareta matjord, og jeg legger til grunn at kommunene følger opp de nasjonale føringene. Jeg anbefaler derfor at representantforslaget punkt 1 ikke blir vedtatt.

2. Stortinget ber regjeringen legge frem forslag til endringer i jordlova som gir en vesentlig innstramming av muligheten for dispensasjoner fra det generelle kravet om at matjord ikke skal brukes til andre formål enn matproduksjon.

Som nevnt under forslag 1, så er planlegging etter plan- og bygningsloven det viktigste verktøyet for å sikre jordvernet, og omdisponeringen av dyrka og dyrkbar jord skjer i hovedsak gjennom kommunale planprosesser etter plan- og bygningsloven. Om en ønsker å stramme inn på muligheten for å omdisponere dyrka jord innenfor dagens rammeverk for arealforvaltningen, så bør en gjøre det gjennom endringer i plan- og bygningsloven

Jordloven inneholder imidlertid et forbud mot å omdisponere dyrka jord til annet enn matproduksjon, for de jordbruksarealene som ikke blir omdisponert gjennom planer etter plan- og bygningsloven. Det er oppstilt strenge vilkår til når det kan gis dispensasjon fra arealplaner, og det framgår av plan- og bygningsloven at det skal legges særlig vekt på konsekvenser for jordvern.

Omdisponeringen av dyrket og dyrkbar jord registreres i KOSTRA (kommune-stat-rapportering) og viser hva som årlig blir godkjent omdisponert gjennom reguleringsplaner eller etter jordloven. Så mye som ca. 80 prosent blir registrert omdisponert gjennom reguleringsplaner etter plan- og bygningsloven, men også sakene som blir registrert omdisponert etter jordloven, blir regulert gjennom kommuneplanen og/eller andre virkemidler i plan- og bygningsloven.

Jeg mener likevel at det er nødvendig å vurdere om de eksisterende reglene i jordloven gir et tilstrekkelig vern av matjorda. Jeg har derfor satt i gang et arbeid med å gjennomgå jordloven. Målet med gjennomgangen er å styrke jordvernet generelt ved å se på omdisponering som i dag ikke er underlagt offentlig kontroll, slik som landbruket sin egen nedbygging. Et annet mål er å forsterke vernet om særlig viktige matproduserende areal.

Ifølge den nasjonale jordvernstrategien vil regjeringen utrede en lovendring i jordloven med sikte på et sterkere vern av de viktigste jordbruksarealene. Landbruks- og matdepartementet er i gang med å utrede dette.

Ifølge den nasjonale jordvernstrategien vil regjeringen også etablere et sentralt register for viktige jordbruksarealer av nasjonal betydning. Landbruksdirektoratet kom nylig med en rapport om etablering av et slikt register, som Landbruks- og matdepartementet nå vurderer.

Ut fra det anbefaler jeg at representantforslagets punkt 2 ikke blir vedtatt.

3. Stortinget ber regjeringen sette et mål om at statlige samferdselsprosjekter og andre statlige utbyggingsformål ikke skal føre til tap av dyrka mark.

I mange store samferdselsutbygginger er det vanskelig eller umulig å unngå å bygge ned dyrka jord. I de tilfellene må kompenserende tiltak vurderes. Ut fra det er ett av tiltakene i jordvernstrategien å videreføre arbeidet med å prøve ut avbøtende og kompenserende tiltak i samferdselsprosjekter. På samme måte som for naturmangfoldet, vil tiltakshierarkiet ligge til grunn for jordvernet, med først å unngå, så avbøte, før en eventuelt restaurerer eller kompenserer. I anleggsarbeidet blir det lagt opp til å ta vare på matjord ved delvis å flytte denne til områder med dårligere jordkvalitet, selv om det har vist seg krevende å holde oppe jordas produksjonsevne ved flytting.

Ett av tiltakene i jordvernsstrategien er at regjeringen vil følge opp arbeidet med jordverninteressene i gjennomføringen av Nasjonal transportplan. I ny Nasjonal Transportplan (NTP) 2025–2036 som ble lagt frem i mars 2024, er det lagt føringer om at beslag av jordbruksareal skal ha en særskilt vurdering, og at omfanget av beslag skal reduseres. Dette hensynet skal være med helt fra oppstart av et prosjekt og dermed også inkluderes i silingsfasen. Samferdselsdepartementet vil vektlegge dette når jordvern skal vurderes opp mot andre hensyn i planprosessene.

Nedskalering av samferdselsprosjekter vil påvirke omdisponering av dyrka mark framover, og var en del av grunnlaget for å sette jordvernålet til 2 000 dekar. Samferdselsdepartementet endret i 2023 vegnormalene bl.a. for å øke fleksibiliteten, slik at utbyggerne i større grad enn tidligere kan gjenbruke eksisterende vei når det blir bygd nye veier. Dette kan bidra til å nå jordvernålet.

Alle samferdselsprosjekter har krav om konsekvensutredning av flere alternative traseer. I tillegg følger det av statens prosjektmodell at alle større samferdselstiltak over 1 mrd kroner skal underlegges konseptvalgutredning (KVU). Alle virksomhetene under Samferdselsdepartementet tilrår traseer ut fra en vurdering av samfunnsøkonomisk lønnsomhet, der både prissatte og ikke-prissatte konsekvenser av ulike trasévalg er viktige grunnlag for en tilrådd trasé. Det er mange motstridende hensyn som skal vurderes i planarbeidet, og valg av trasé blir endelig tatt gjennom politiske vedtak.

Regjeringen legger til grunn at jordvern skal være et tungtveiende hensyn, men at det må avveies mot andre nasjonale mål – som for eksempel trafiksikkerhet eller reduksjon i klimagassutslipp – i tråd med plan- og bygningslovens prinsipp om en helhetlig vurdering. Også når det gjelder andre statlige utbyggingsformål enn samferdsel, så kan det være vanskelig å unngå nedbygging av dyrka jord helt. De strenge føringene for jordvern vil

imidlertid gjelde også for disse prosjektene, og det forventes at staten selv bidrar til at det nasjonale jordvernmålet nås.

Jeg viser til disse tiltakene og anbefaler at representantforslaget punkt 3 ikke blir vedtatt.

Med hilsen

Nils Kristen Sandtrøen